

materiały i notatki

Ostatnia autokreacja: akta osobowe Tadeusza Boya-Żeleńskiego w archiwum Uniwersytetu Iwana Franki we Lwowie (1939–1941)

Dominika Niedźwiedź*

doi: 10.24425/rl.2023.151172

ruch literacki • R. LXIV • 2023 • Z. 6 (381) PL • **literatura – głos – transpozycje**

zeszyt pod red. Andrzeja Hejmeja (Uniwersytet Jagielloński)

i Katarzyny Kuci-Kuśmierskiej (Uniwersytet Jagielloński)

PL ISSN 0035–9602

W zbiorach Archiwum Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki znajduje sięteczka osobowa Tadeusza Żeleńskiego. Dokumentacja ta zawiera materiały związane z jego zatrudnieniem na stanowisku profesora literatury francuskiej. Można tam znaleźć osobową kartę ewidencyjną z informacjami o dotychczasowym zatrudnieniu Boya (m.in. w „Czasie”, Teatrze Polskim, „Kurierze Porannym), miejscu zamieszkania: Lwów, Romanowicza 7 m. 4, znajomości języków obcych (m.in. francuski, niemiecki) oraz odbytej służbie wojskowej (w latach 1914–1918). Do akt dołączono odręcznie napisany przez Boya życiorys (*Curriculum vitae*) wraz z informacją o posiadaniu legitymacji Polskiej Akademii Literatury (z numerem 15). Teczka zawiera ponadto książeczkę pracowniczą „Boya-Żeleńskiego Tadeusza Władysławowicza” wydaną dnia 28 października 1940 roku i protokół podpisany przez rektora uczelni o zatrudnieniu Boya-Żeleńskiego na stanowisku profesora od 22 listopada 1939 ze stosownym uposażeniem (1000 rubli-karbowanów). Wszystkie te dokumenty stanowią ważny materiał źródłowy dla historyków i historyków literatury. Celem niniejszego artykułu jest opisanie i prezentacja wspomnianych archi-

* Dominika Niedźwiedź – dr, Uniwersytet Jagielloński.
ORCID: 0000-0003-1387-069X

waliów oraz próba odpowiedzi na pytanie, na ile lwowskie dokumenty można traktować jako ostatnią autokreację Boya – na podstawie analizy napisanego przez niego życiorysu. Na początku zawartość teczki budzi jednak uzasadnione wątpliwości. Czy są to wszystkie dokumenty (w czasie wojny część z nich mogła zaginać) i czy przygotowanie ich było ograniczone czasowo (pośpiech mógł spowodować, że Boy przygotował część tylko część informacji)?

Lwowskie losy Boya

Boy znalazł się we Lwowie 10 września 1939 roku, po ucieczce z Warszawy. Miał wówczas 65 lat. Na początku zarejestrował się jako lekarz, zgodnie z wyuczonym zawodem, ale także jako literat i dziennikarz. Przez chwilę pracował w klinice dziecięcej (Szpital Dziecięcy im. św. Zofii, ul. Głowińskiego 1). Potem podjął starania o uzyskanie posady profesora uniwersytetu Jana Kazimierza (następnie przemianowanego na Uniwersytet Iwana Franki). Znalezienie miejsca, gdzie mógł wykładać literaturę francuską i zanurzenie się w pracy mogły być jedną z niewielu rzeczy, które być może pozwalały Boyowi na przetrwanie w okupowanym mieście. Czesława Kotarba pisze:

Z relacji lwowskich przyjaciół wyłania się obraz Boya tamtych czasów, wiemy więc, że bardzo dużo pracował. W czasie wolnym od uniwersyteckich zajęć tłumaczył dalsze tomy Prousta. Wiemy także, że był smutny, zrezygnowany, apatyczny i nagle jakby postarzały, i chyba nie bardzo zdrowy. Mimo, że mieszkał u rodziny, czuł się bezdomny. Tęsknił za Warszawą (ale tą dawną, wolną) za własnym domem i najbliższymi. Chyba niewiele było w nim nadziei, czuł się przytłoczony ponurą rzeczywistością.

Dzięki staraniom przyjaciół Boy trafił na uniwersytet początkowo jako osoba zatrudniona do przeprowadzenia cyklu zajęć o Prouście. Następnie podjął pracę na stałe na Wydziale Romanistyki i już ten gest został bezpośrednio odebrany jako współpraca z władzami sowieckimi (od 22 września 1939 Lwów znajdował się pod okupacją sowiecką). Nie zabrakło negatywnych komentarzy oraz oskarżeń o kolaborację z ówczesną władzą. Takie postrzeganie Boya (m.in. Henryk Vogler, Jan Kott, Ewa Korzeniewska, Jacek Trznadel, Jarosław Marek Rymkiewicz i in.) przypieczętowały: fakt publikacji tekstów w „Czerwonym Sztandarze” i „Nowych Widnokręgach”, przyjęcie do Związku Pisarzy, podpisanie oświadczenia *Pisarze polscy witają zjednoczenie Ukrainy* oraz udział w pięciodniowej wycieczce profesorów do Moskwy. Nie ma znaczenia, że zarówno biografowie, historycy czy prasoznawcy starają się ostrożnie opisywać okupacyjną rzeczywistość – Boy już na zawsze zyskał opinię kolaboranta, a jego postępowanie w czasach początków władzy sowieckiej we Lwowie oceniono bezlitośnie i bez refleksji nad historycznym kontekstem. Do końca Boya-Żeleńskiego bronił jego bratanek, Władysław Żeleński, publikując teksty m.in. na łamach paryskiej „Kultury”, co skłoniło Jerzego Giedroycia do zamknięcia sprawy Boya, ponieważ „jest zbyt dużo znaków zapytania, co do jego zachowania się w okresie okupacji sowieckiej we Lwowie w latach 1939–1941. Jesteśmy tu

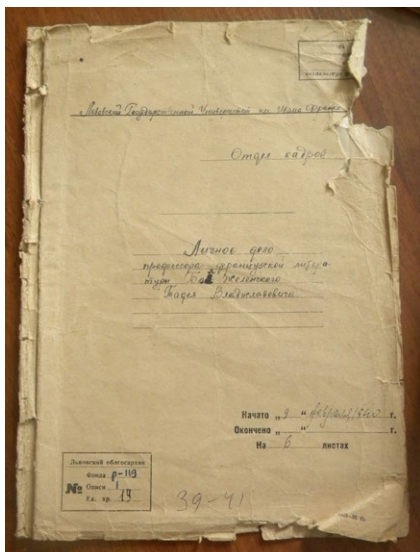
skazani jedynie na hipotezy”. Oskarżenia o kolaborację powracają co jakiś czas, przy okazji najnowszych publikacji o Boyu, spotkań autorskich lub publikacji internetowych. Ponieważ dokładne studium lwowskich losów Boya przygotowała Barbara Winklowa, później zaś informacje te zostały uzupełnione dzięki publikacjom o losach zamordowanych profesorów lwowskich (m.in. przez Olę Hnatiuk i Kamilę Jasińską), skupię się na jednym z faktów, jakim było zatrudnienie Tadeusza Żeleńskiego jako romanisty na uniwersytecie lwowskim.

Dokumenty

Pisma urzędowe, które miałam możliwość obejrzeć w Archiwum Uniwersyteckim, traktować będę jako szczególny rodzaj egodokumentów, odpowiadających definicji holenderskiego badacza Jacquesa Pressera, choć w tym wypadku równie adekwatne wydaje się określenie „testimonies to the self” czy „life writing”. Spełniają one bowiem wymogi stawiane źródłom, które po pierwsze, „dają możliwość wejrzenia w osobowość autora, jego sposób widzenia świata, postrzegania codzienności”, po drugie, dotyczą realnej osoby, po trzecie zaś stanowią przedmiot interpretacji badacza czy badaczki, którzy chcą w subiektywny sposób dostrzec wartości i emocje ich bohatera. Podobnie jak w analizie prasoznawczej istotny jest trójpodział: nadawca, przekaz, odbiorca, co pozwala na egodokumentalną analizę zebranych materiałów. W tym wypadku mamy do

czynienia ze sformalizowanymi pismami urzędowymi, których nadawcą był zatrudniany pracownik, odbiorcą – uniwersytet czyli właściwie administracja uniwersytetu jako pracodawca, zaś sam przekaz dotyczył podstawowych informacji, jakie zwyczajowo żąda się od nowo zatrudnionych osób. Trudno przypuszczać, czy w wypadku podawania takich danych jak miejsce urodzenia, wykształcenie czy umiejętności podmiot ma możliwość, by wyrazić siebie, przedstawić swoje wartości albo odwołać się do swojego postrzegania świata. Dla historyka jednak zapoznanie się z tymi dokumentami pozwala także na odtworzenie sposobu funkcjonowania uczelni, zdobycie informacji o pracy lwowskich urzędników czy wreszcie systemu zatrudniania pracowników w okresie okupacji.

Przegląd tych archiwaliów można rozpocząć od osobowych akt Boya – teczki z uniwersyteckiego działu kadr założonej 9 lutego 1940 roku (ryc. 1).

Ryc. 1. Teczka osobowa Tadeusza Boya-Żeleńskiego ze zbiorów Archiwum Uniwersyteckiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki we Lwowie, sygnatury:

Фонд р-119, оп. 1, Ед. хр. 19;

Ф. р-119, оп. 1, Ед. хр. 19.

Napis po rosyjsku głosi: (Dział Kadr) – Dokumenty (akta osobowe, sprawy personalne) profesora literatury francuskiej Boya-Żeleńskiego Tadeja (ukr. Тажей) Владыславовича, rozpoczęto 9 lutego, zakończono... Od razu należy zwrócić tu uwagę na trzy rzeczy: 1. akta sporządzone są w trzech językach, 2. istnieje różny zapis nazwiska, imienia, pseudonimu i patronimikum (отчество) autora Słówek, 3. teczka została założona w lutym 1940 roku, choć formalne zatrudnienie Boya datowane jest na 22 listopada 1939 roku. Zanim przejdę do omawiania tych problemów bardziej szczegółowo, postaram się krótko wskazać najważniejsze dane o zgromadzonym materiale źródłowym.

Teczka liczy cztery dokumenty na sześciu kartach, zszytych i ponumerowanych ołówkiem. Są to: kwestionariusz osobowy, życiorys Boya i spis jego publikacji, osobno znajduje się też książeczka pracownicza oraz decyzja o zatrudnieniu Żeleńskiego na stanowisku profesora.

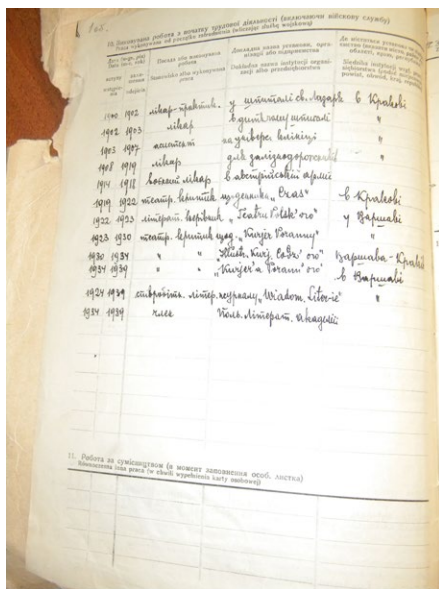
1. Kwestionariusz osobowy

Dwukartkowy dokument (k. 1–2v) otwiera akta osobowe Boya. Już na początku można zauważyć, że pseudonim pisarza został uznany za część nazwiska – to niemal oczywiste, że dla osoby przygotowującej te dokumenty Boy-Żeleński funkcjonował właśnie w taki sposób, a nie formalnie jako Tadeusz Żeleński (nie ma informacji o tym, żeby w dokumentach urzędowych Boya była wprowadzona zmiana). Dodatkowo można taki sposób wpisania osoby Żeleńskiego powiązać z wiedzą ówczesnych pracowników uniwersytetu – przedwojenny Lwów był ważnym ośrodkiem akademickim i mimo zmian wprowadzonych na

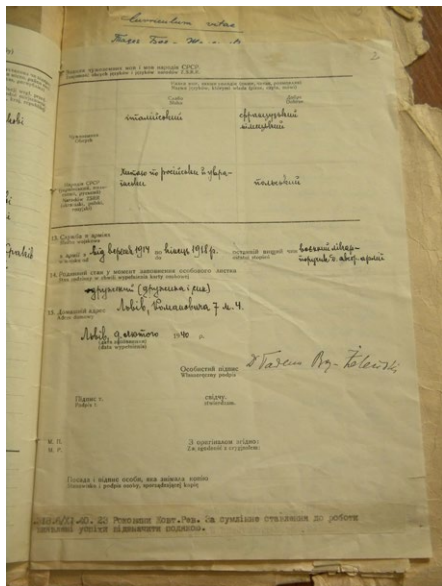
uniwersytecie, z pewnością były tam osoby, które miały wiedzę o dorobku Boya jako literata, wiedzieli kim jest i czym się zajmował, zresztą Boy we Lwowie bywał wielokrotnie. Warto odnotować, że na kolejnej stronie (ryc. 2) znajdujemy precyzyjne informacje o kandydacie do pracy – pola do wypełnienia opisane są po ukraińsku i po polsku – karta osobowa jest wypełniana po ukraińsku, patronimikum (otczestwo) wpisane jako „Wołodysławowycz” – po ukraińsku). Z niej dowiadujemy się, że od 1906 Boy był pisarzem (ukr. pismennik); jako zawód Boy podał także: literat i krytyk teatralny oraz członek Polskiej Akademii Literatury. Następną rubryką jest wykształcenie: Żeleński ukończył Gimnazjum św. Anny w Krakowie i otrzymał świadectwo dojrzałości

Ryc. 2. Osobowa karta ewidencyjna T. Boya-Żeleńskiego

oraz Uniwersytet Krakowski (doktorat). Następnie wpisane są informacje o stopniach i tytułach – doktor wszystkich nauk lekarskich (dr wszechnauk), profesor literatury francuskiej w Uniwersytecie Poznańskim (nie wykładał), członek Polskiej Akademii Literatury, honorowy członek akademii Macon, od 22 listopada 1939 profesor literatury francuskiej Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie. Na końcu znajduje się adnotacja: „prace naukowe (spis – przyp. DN) dołączono do podania”, na kolejnej stronie adnotacja ołówkiem (1 ab. – na odwrocie, ryc. 3) wymieniono zatrudnienie od 1900 do 1939 roku, tym samym streszczając 39 lat życia Boya-Żeleńskiego. Spis zaczyna się od: lekarz-praktyk w Szpitalu św. Łazarza w Krakowie, następnie wpisano: lekarz w szpitalu dziecięcym, asystent w klinice uniwersyteckiej, lekarz kolejowy, wojskowy lekarz w armii austriackiej, krytyk teatralny „Czasu” w Krakowie, kierownik literacki Teatru Polskiego w Warszawie, krytyki literacki w „Kurierze Porannym”, „Wiadomościach Literackich”, i na koniec – członek Polskiej Akademii Literatury. Warto zauważyć

Ryc. 3. Praca wykonywana od początku zatrudnienia (przebieg kariery zawodowej T. Boya-Żeleńskiego)

Ryc. 4. Znajomość języków obcych i języków narodów ZSRR

tutaj, że jako początek swojej kariery Boy wskazał rok 1919, choć pierwsze jego literackie próby przypadają na lata wcześniejsze. Oprócz tego Żeleński pominął fakt prowadzenia przez siebie wydawnictwa z przekładami z literatury francuskiej. Nie wspomniał natomiast o równoczesnej innej profesji – od lat nie wykonywał już zawodu medyka. Kolejna strona – to informacje o jego kompetencjach językowych (ryc. 4), (rubryka *Znajomość obcych języków i języków narodów ZSRR*) Boy przyznał, że słabo zna włoski, zaś dobrze francuski i niemiecki. W rubryce poświęconej językom narodów Związku Radzieckiego napisał, że dobrze zna polski i że czyta po rosyjsku

i ukraińsku. Warto zasignalizować przy omawianiu kompetencji językowych Boya, że pominał znajomość łaciny (którą znał z gimnazjum i okresu studiów medycznych) i języka angielskiego – być może dlatego, że nie używał ich zbyt często, a być może, że było tak bezpiecznie. Na tej samej stronie znajdują się informacje o służbie wojskowej (lekarz wojskowy – porucznik w armii austriackiej), stanie rodzinnym (żonaty – żona i syn) i miejscu zamieszkania (Lwów, ul. Romanowicza...). Dokument został podpisany 9 lutego 1940 sygnaturą: Dr Tadeusz Boy-Zeleński. Obecność tego podpisu pozwala na stwierdzenie, że to prawdopodobnie nie Boy wypełniał kwestionariusz, a zrobił to ktoś w jego imieniu. Doklejona karteczka to adnotacja urzędowa – dotyczy nagrody za sumienne wykonywanie obowiązków, którą otrzymał Żeleński (6 listopada 1940).

2. Curriculum vitae

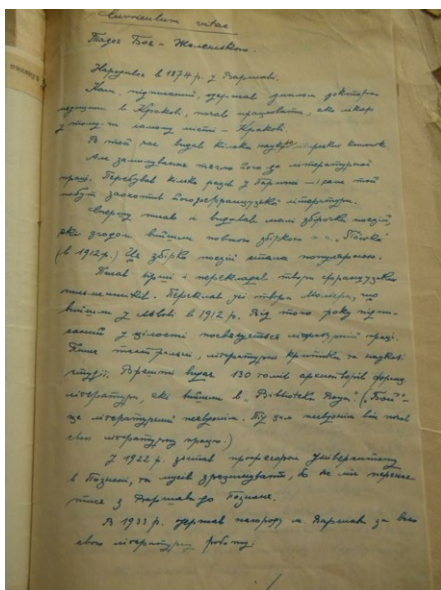
Drugim dokumentem w teczce (k. 3–4) jest życiorys po ukraińsku (zob. Aneks 1), na końcu którego znajduje się sporządzony po polsku odpis legitymacji PAL Boya (k. 4; zob. Aneks 2). Dokument ten jest szczególnie interesujący, ponieważ dzięki niemu literaturoznawca ma możliwość przyjrzenia się prawdopodobnie jednemu z ostatnich dokumentów napisanych przez Boya.

Wydaje się, że zarówno życiorys jak i spis publikacji Boya oraz odpis legitymacji nr 15 PAL z podpisami Juliusza Kadena-Bandrowskiego i Wacława Sieroszewskiego (ryc. 5, 6, 7) napisał sam Boy. Zapewne tekst polski został przetłumaczony przez kogoś innego, zaś Boy go przepisał na czysto. Z wcześniej wpisanych w kwestionariuszu informacji wynika, że Boy raczej mówił i czytał po rosyjsku i ukraińsku, niż pisał. Kłopot sprawiało mu uczenie się rosyjskiej gramatyki i liter, co pozwala przypuszczać, że trudno byłoby mu napisać taki dokument i że życiorys – wymagany przy zatrudnieniu mógł przygotować po polsku.

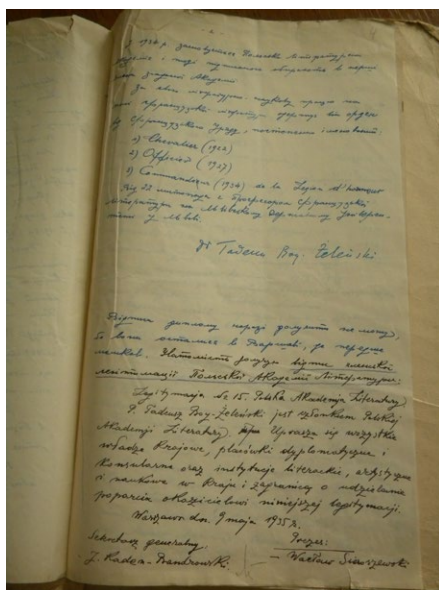
Pewnym dowodem na to, że życiorys jest autografem Boya może być podobieństwo pisma życiorysu i zachowanego rękopisu tłumaczenia *Polowania na mężczyznę*. Szczególnie, jeśli przyrzeć się literom „b”, i „k” pisanym w charakterystyczny dla Żeleńskiego sposób, natomiast analiza porównawcza obu dokumentów wymagałaby wiedzy z zakresu grafologii.

Określenia „ostatnia autokreacja” czy też „ostatnia autobiografia” dobrze oddają charakter tego dokumentu. Oto po raz ostatni Boy pisze o sobie, wybiera takie fakty z własnego życiorysu, które mogą pomóc mu w zdobyciu pracy na uniwersytecie, wspomina najważniejsze nagrody jak trzykrotnie nadana Legia Honorowa. Człowiek, którego ceniono za jego zdolności językowe i umiejętność pisania, odznaczony wieloma nagrodami, doceniany w Polsce i we Francji, autor wielu tomów przekładów, pisał o tym, jakie ma kompetencje, aby uzyskać ostatnią (jak się potem okazało) w życiu posadę. Jest pewien element tragizmu, a jednocześnie woli przetrwania, który można wyczytać między wierszami tego tekstu. Jest tam także obawa przed podaniem informacji, które mogłyby prowadzić do tragicznych konsekwencji. Można przypuszczać, że zastosowana autokreacja Żeleńskiego ma jeden główny cel – ochronić jej autora, zapewnić mu szansę na przeżycie w okupowanym mieście.

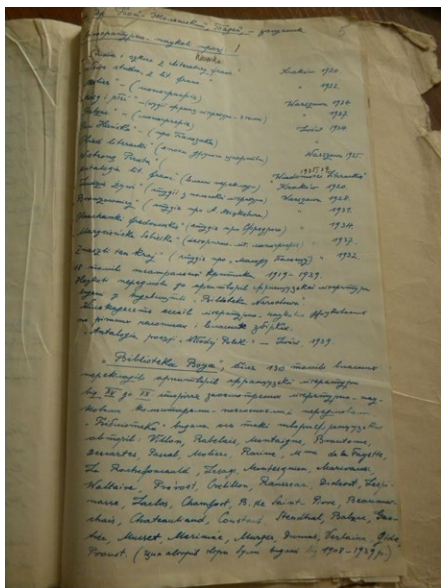

Ryc. 5. Curriculum vitae T. Boya-Żeleńskiego

Ryc. 6. Druga strona życiorysu Boya-Żeleńskiego i odpis legitymacji PAL nr 15

Ryc. 7. Zątecznik z „Biblioteką Boya”

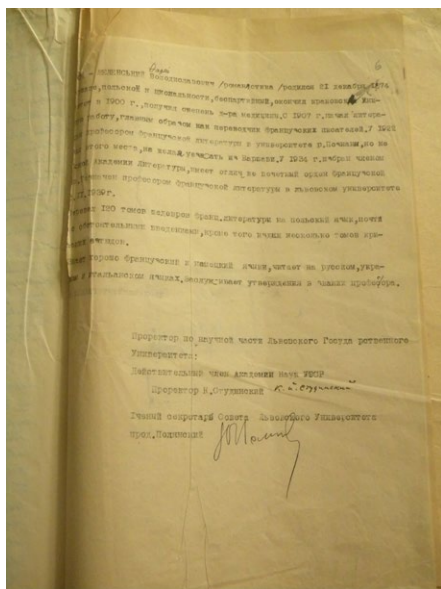
Ostatni życiorys Boya jest zatem nie tylko autokreacją. Autor wyróżnił w nim takie umiejętności i dokonania, które mogły mu pomóc w otrzymaniu stanowiska profesora wyższej uczelni. Boy znów wspominał m.in. o tym, że był profesorem w Poznaniu, co, jak już wspomniałam, nie zgadza się z faktami ustalonymi później przez biografów. Przypomniał także wszystkie swoje osiągnięcia i nagrody, ale nie podał powodu przeprowadzki do Krakowa, a następnie powrotu (przeprowadzki) do Warszawy. O wydawnictwie, które prowadził, wspominał tylko w załączniku – który zawierał jego osiągnięcia, w tym nazwiska autorów, których dzieła przełożył z francuskiego. Nie wspominał jednak, że był właścicielem Biblioteki Boya. Trudno oprzeć się

wrażeniu, że jest to życiorys ostrożny, w którym starannie wybierane są słowa, gdzie dobierane są fakty, które nie będą zagrożeniem życia. Poruszające jest stwierdzenie o braku możliwości dostarczenia dyplomu, który został w Warszawie. Życiorys znów poświadczony jest podpisem: Dr Tadeusz Boy-Żeleński.

3. Rosyjskojęzyczne streszczenie życiorysu

Streszczenie życiorysu w języku rosyjskim (s. 6) sporządzono w formie maszynopisu. „Boy-Żeleński Tadej Wołodysławowicz – romanistyka; urodził się w Warszawie 21 grudnia 1874. Jest narodowości polskiej, bezpartyjny, w 1900 roku ukończył Uniwersytet Krakowski, otrzymał stopień doktora”. Następnie wpisano kolejne dane:

w 1907 praca jako literat, jako tłumacz pisarzy francuskich, w 1922 został profesorem literatury w Poznaniu, ale nie zajął tego stanowiska, nie chcąc opuszczać Warszawy. W 1934 został wybrany członkiem PAL, jest posiadaczem francuskiej Legii Honorowej. W dniu 22 listopada 1939 mianowany profesorem lwowskiego uniwersytetu. Autor 120 tomów arcydzieł literatury francuskiej przełożonych na polski – prawie każdy wydany z wprowadzeniem. Oprócz tego wydał kilka zbiorów, dobrze zna francuski i niemiecki, czyta po rosyjsku, ukraińsku i włosku, potrzebuje potwierdzenia tytułu profesora.

Ryc. 8. Dokument w języku rosyjskim podpisany przez profesorów: K. Studyńskiego i J. Polańskiego

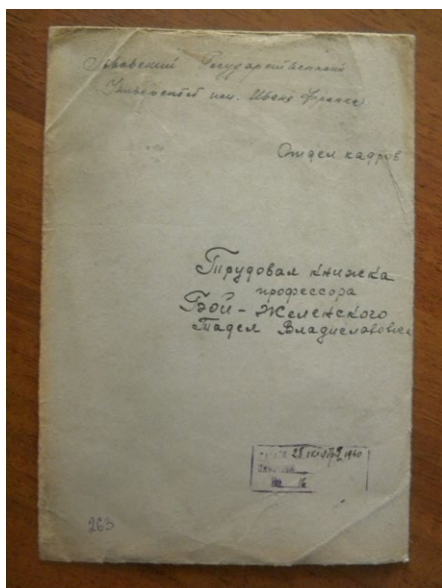
Na końcu (ryc. 8) znajdują podpisy Prorektora ds. nauki Lwowskiego Uniwersytetu Państwowego, rzeczywistego członka Akademii Nauk Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej prof. Kyryła Studyńskiego oraz Sekretarza Rady Lwowskiego Uniwersytetu Państwowego prof. Jurija Polańskiego.

Inne dokumenty dotyczące Boya

W archiwum uniwersyteckim znajduje się ponadtoteczka z książeczką pracowniczą (трудова книжка) profesora Boy-Żeleńskiego (ryc. 9, 10) wydana 28 października 1940 roku, sygn. Облгосархив 119-Р 3097. Wpisano tam następujące informacje (w języku rosyjskim): profesja – pisarz, wykształcenie: wyższe (ryc. 11), a na kolejnych stronach: zatrudnienie w uniwersyte-

cie: od 22.11.1939 i 11.01.1940 (wraz z numerami decyzji) oraz nagrody przyznane pracownikowi za „sumienne stawianie się do pracy – wykonywanie obowiązków i sukcesy w naukowo-pedagogicznej działalności” oraz „za wyjątkową sumienność w wykonywaniu swoich obowiązków” (ryc. 12 i ryc. 13).

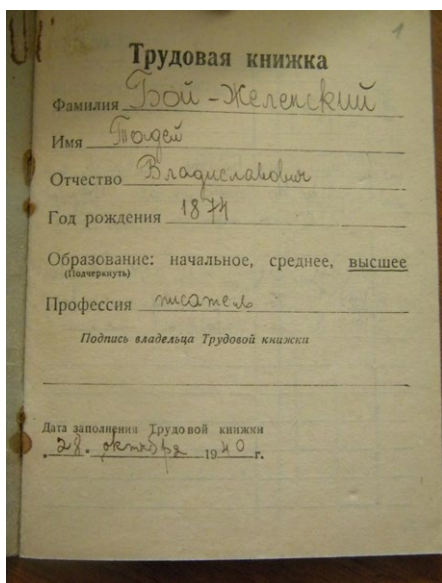
Boy wymieniany jest również w decyzjach/komunikatach rektora Uniwersytetu Lwowskiego. Wśród nich są: decyzja o zatrudnieniu „towarzysza doktora Boy-Żeleńskiego” w Uniwersytecie Lwowskim na stanowisku profesora (decyzja

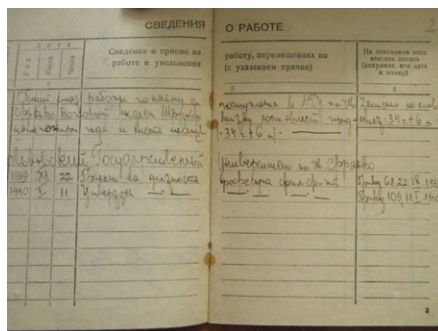
Ryc. 9. Książeczka pracownicza profesora T. Boya-Zeleńskiego

Ryc. 10. Książeczka pracownicza T. Boya-Zeleńskiego (okładka)

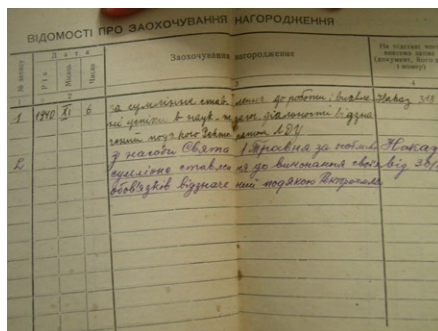

Ryc. 11. Książeczka pracownicza T. Boya-Zeleńskiego (pierwsza strona)

Ryc. 12. Książeczka pracownicza T. Boya-Zeleńskiego (informacje o zatrudnieniu)

Ryc. 13. Książeczka pracownicza T. Boya-Zeleńskiego-informacje o nagrodach

68 z 22 listopada 1939 roku § 1, k. 55; ryc. 14), wykazy osobowe poszczególnych wydziałów (decyzja 109 z 11 stycznia 1940, § 2, k. 16), pracowników nagrodzonych z okazji rocznicy Rewolucji Październikowej (decyzja 318 z dnia 6 listopada 1940 roku, § 2, k. 283 – nagrodzono wszystkich pracowników) i Pierwszego Maja (decyzja 123 z dnia 30 kwietnia 1941 roku, § 2, k. 224 – nagrodzono wszystkich pracowników) oraz listy urlopowe (decyzja 164 z dnia 7 czerwca 1941 roku, § 1, k. 283 – Boy uzyskał urlop od 1 lipca do 25 sierpnia 1941 roku).

Nazwisko Boya w dokumentach lwowskich

W zależności od tego, do czego potrzebny był dany dokument, zapis nazwiska jest po ukraińsku, rosyjsku lub polsku (sam Boy). Występują aż trzy wersje ukraińskie:

Wersja ukraińska:

Бой-Желенський Тадей Володиславович (Želens'kyj)
Бой-Желеньский Тадей Володиславович (Želeńskij)
Бой-Желенські Тадей Володиславович (Želens'ki)

Wersja rosyjska:

Бой-Желенский Тадей Владиславович (Želenskiij)

Wersja polska:

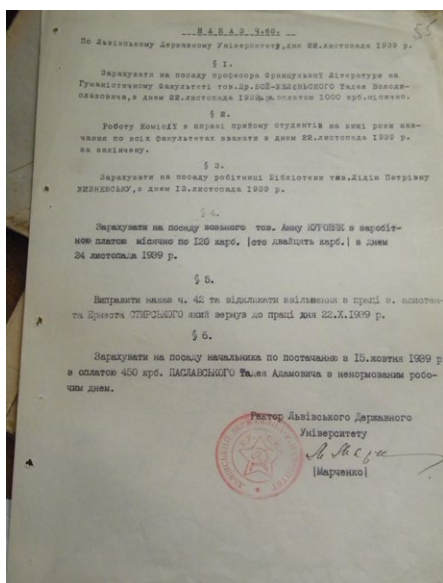
Dr Tadeusz Boy-Żeleński

Różne są zapisy patronimikum (otczestwa), które pojawia się po imieniu. Imię Tadeusz zapisane jako „Tadej” (Тадей) nie budzi tu wątpliwości, natomiast można zwrócić uwagę na otczestwo, zapisywane jako Władysławowicza (ros.) lub Wołodysławowicza (ukr.), dlatego, że w obu językach istnieje różna forma imienia ojca (polskie: Władysław). Ponadto w każdym sposobie zapisu nie zapomniano o pseudonimie. Ostatnia, trzecia uwaga związana jest z datą założenia teczki – Boy został być może wpisany na listę pracowników dopiero po formalnym otrzymaniu posady – wcześniej wykonywał prace zleczone – był to cykl wykładów o Prouście¹. Dlatego też teczka wpisana w dziale kadr ma datę 9 listopada 1940 roku – z daty wynika, że została założona niemal rok po tym, jak Boy otrzymał nominację (ryc. 14).

Jak podaje Barbara Winklowa, w kwietniu 1940 Boy wystąpił do Rektora o utrzymanie pensji w wysokości 1000 rubli (obniżonej wcześniej do 700 rubli, mimo ustaleń z 1939 r.), co prawdopodobnie zostało uwzględnione. Autorka wspomina też o fakcie dołączenia do podania zaświadczenia z Poznania (potwierdzić je mieli prof. Zygmunt Czerny i prof. Adam Fiszer²) o nominacji pro-

¹ B. Winklowa, *Boy we Lwowie 1939–1941*, s. 231.

² Zob. O. Hnatiuk, dz. cyt., s. 687–689.

Ryc. 14. Decyzja Rektora o zatrudnieniu T. Boya-Zeleńskiego na stanowisku profesora z pensją 1000 rubli (§ 1) z dniem 22 listopada 1939

profesorskiej z 1922³. Dokumenty z Poznania o nominacji być może zostały dołączone do podania, ale w „teczce Boya” ich nie ma. Być może ustalenie tego faktu wymaga osobnej kwerendy w Archiwum Państwowym we Lwowie.

Wspomnienia o Boyu-profesorze

Niezależnie od podejmowanych decyzji, ostatni okres życia był dla Żeleńskiego trudny. Mimo że starał się angażować w różne inicjatywy, kontynuował pracę literacką, pisał recenzje, chodził do teatru, cały czas miał świadomość, że świat, w którym funkcjonował, przestał istnieć: Warszawa to były teatry, których dziś nie ma, o których pisałem recenzje do pism, które już nie istnieją. Warszawa to były „Wiadomości Literackie”, to był mój warsztat pracy⁴. Tęsknił za

bliskimi, którzy zostali w Warszawie, nie widział też sensu ani możliwości w ucieczce do Francji. Według biografów spotykał się we Lwowie z życzliwością, odyskiwał równowagę, jednocześnie przy pełnej świadomości tragedii wojennej swojego narodu. Jako profesor był postrzegany przez studentów pozytywnie, choć nie był profesjonalnym pedagogiem. Jego wykłady cieszyły się popularnością, choć z czasem to zainteresowanie zmalało i na sali była zaledwie garstka słuchaczy. Jeśli nie lubił danego autora, na wykładzie po prostu czytał jego utwór. W czasie egzaminów był wyrozumiały, często był dowcipny i pobłażliwy. Po profesorsku roztargniony, pewne zagadnienia znał bardzo dobrze, inne dość pobieżnie⁵, wykladał literaturę francuską i porównawczą, ale czynił to wedle własnego pomysłu.

Wanda Ładniewska-Blankenheimowa, przyjaciółka i „najmilsza przewodniczka po Lwowie”⁶, z którą odbywał długie spacerunki po Wysokim Zamku wspo-

³ Tamże, s. 234.

⁴ W. Żeleński, *Decyzja Boya we Lwowie*, [w:] B. Winklowska, *Boy we Lwowie 1939–1941*, s. 156.

⁵ S. Sterkowicz, dz. cyt., s. 268–269.

⁶ Dedykacja Boya dla W. Ładniewskiej-Blankenheimowej w tomie *Młoda Polska*. Zob. W. Ładniewska-Blankenheimowa, *Z dwu ostatnich lat Boya (Lwów 1939–1941)*, [w:] B. Winklowska, *Boy we Lwowie 1939–1941*, s. 101–121.

mina go jako „niezwykłą indywidualność, soczewkę, która skupia wszystkie promienie”. W czasie wspólnych przechadzek opowiadał przyjaciółce o bohaterach powieści Prousta:

W rozmowach tych fikcja stawiała się rzeczywistością, a rzeczywistość fikcją. — Lwów z Wysokiego Zamku wyglądał pod wieczór jak Florencja, kiedy z malutkiej kawiarenki przed wejściem widać było zapalające się światła, na dole w mieście i na otaczających je wzgórzach.⁷

Opowieści o Prouście według świadków miały podnosić na duchu mieszkańców Lwowa, którzy uczestniczyli w wykładach na równi ze studentami. Obraz Boya-profesora Lwowskiego Uniwersytetu, Lwowa w czasie okupacji i wojennej tragedii dopełnia świadomość wielu pytań, które postawione nie doczekają się nigdy odpowiedzi. Dlatego też należy uzupełnić te obrazy kategorią pamięci, która pozostaje, jak chciał autor *W poszukiwaniu straconego czasu*:

Ale kiedy po śmierci osób, po zniszczeniu rzeczy, z dawnej przeszłości nic nie istnieje, wówczas jedynie zapach i smak, węższe, ale żywsze, bardziej niematerialne, trwalsze, wierniejsze, długo jeszcze, jak dusze, przypominają sobie, czekają, spodziewają się – na ruinie wszystkiego – i dźwigają niestrudzenie na swojej znikomej kropelce olbrzymią budowlę wspomnienia.⁸

⁷ Tamże, s. 103.

⁸ M. Proust, *W poszukiwaniu straconego czasu, W stronę Swanna*, przeł. T. Żeleński (Boy), Warszawa 1974, s. 58–59.

Aneks 1

Tłumaczenie życiorysu Tadeusza Boya-Żeleńskiego (przet. J. Niedźwiedź)

Curriculum vitae

Tadeusza Boya-Żeleńskiego

Urodził się w roku 1874 w Warszawie.

Po otrzymaniu dyplomu doktora medycyny w Krakowie niżej podpisany podjął pracę jako lekarz w tym samym mieście – Krakowie.

W tym okresie wydał kilka książek naukowych z zakresu medycyny. Jednak zamiłowanie ciągnęło go do zajęć literackich. Kilkakrotnie przebywał w Paryżu i wtedy zachwyił się literaturą francuską. Na początku napisał i wydał małe zbiorki poezji, które z czasem wyszły w nowym zbiorze pt. *Słówka* (w 1912 roku). Zbiór ten stał się popularny.

Pisał wiersze i przekładał utwory autorów francuskich. Przełożył wszystkie dzieła Moliera, które wyszły we Lwowie w 1912 roku. Od tego roku niżej podpisany w całości poświęcił się pracy literackiej. Pisał recenzje literackie i teatralne oraz prace naukowe. W sumie wydał 130 tomów arcydzieł literatury francuskiej, które wyszły w „Bibliotece Boya” („Boy” to pseudonim literacki. Pod tym pseudonimem on prowadził swoją działalność literacką).

W 1922 roku został profesorem uniwersytetu w Poznaniu, ale musiał zrezygnować, ponieważ nie mógł się przenieść z Warszawy do Poznania.

W 1933 roku otrzymał nagrodę miasta Warszawy za całokształt swojej twórczości literackiej.

W 1934 roku powstała Polska Akademia Literatury i wówczas niżej podpisany został wybrany jako jeden z jej pierwszych członków.

Za swoją działalność literacko-naukową na polu literatury francuskiej otrzymał od rządu francuskiego order, w następującym porządku:

1. Chevalier (1922)
2. Officier (1927)
3. Commandeur (1934) de la Legion d'honneur.

Od 22 listopada jest profesorem literatury francuskiej na Lwowskim Uniwersytecie Państwowym we Lwowie.

Dr Tadeusz Boy-Żeleński

Na razie nie może dostarczyć odpisu dyplomu, ponieważ został on w Warszawie, gdzie uprzednio mieszkał.

Aneks 2

Odpis legitymacji członkowskiej Polskiej Akademii Literatury

Natomiast załączam odpis legitymacji członkowskiej Polskiej Akademii Literatury:

Legitymacja No 15. Polska Akademia Literatury.

P. Tadeusz Boy-Żeleński jest członkiem Polskiej Akademii Literatury. Uprasza się wszystkie władze krajowe, placówki dyplomatyczne i konsularne oraz instytucje literackie, artystyczne i naukowe w kraju i za granicą o udzielanie poparcia okazicielowi niniejszej legitymacji.

Warszawa dn. 9 maja 1935 roku

Sekretarz generalny
– J. Kaden Bandrowski

Prezes
– Wacław Sieroszewski

Dominika Niedźwiedź
Uniwersytet Jagielloński
<https://orcid.org/0000-0003-1387-069X>

The final autocreation: Tadeusz Boy-Żeleński's personal files in the archives of the Ivan Franko Univeristy in Lviv (1939–1941)

Summary

The aim of this article is to present the personal files contained in the Archives of the University of Lviv, examined during a query in Lviv in 2016. A quick look at these archives contributes to the biography of Tadeusz Boy-Żeleński and his employment in 1939 as a university professor. Since these are probably one of the last documents signed by Boy-Żeleński, it is interesting to focus on the biography written by Żeleński, called in the article his last self-creation.

Key words

Boy-Żeleński, Lviv, personal files, Lviv University, self-creation, II world war, cv, egodocuments

Słowa kluczowe

Boy-Żeleński, Lwów, akta osobowe, Uniwersytet Lwowski, autokreacja, II wojna światowa, życiorys, egodokumenty

BIBLIOGRAFIA

Materiały archiwalne

- Teczka osobowa Tadeusza Żeleńskiego ze zbiorów Archiwum Uniwersyteckiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki we Lwowie, sygnatury: Фонд р-119, опис 1, Ед. хр. 19; Ф. р-119, оп. 1, Ед. хр. 19.
- Rocznik Académie de Mâcon z 1935 <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k58082218/f513.item.r=Acad%C3%A9mie%20de%20M%C3%A2con%20Zelenski> [dostęp: 6.10.2023].
- Boy-Żeleński T., rękopis tłumaczenia sztuki *Polowanie na mężczyznę*, <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=13718> [dostęp: 6.10. 2023].
- Afisz teatralny (Teatr Miejski imienia Juliusza Słowackiego w Krakowie) zapowiadający sztukę *Złoty wiek rycerstwa* w przekładzie T. Boya-Żeleńskiego: <https://repozytorium.ispan.pl/dlibra/publication/26435/edition/23186/content> [dostęp: 6.10. 2023].

Drukowane źródła i opracowania

- Biedrzycka A., 2002 „Dziennik z wydarzeń II wojny światowej 1939–1941” *Aleksandra Prusiewiczza*, „Dzieje Najnowsze” r. LIV, 2002, s. 209–247.
- Bieńkowski K., 1973, *Jak Boy-Żeleński opuścił Warszawę (fragment wspomnień)*, „Palestra” 17/7–8(187–188), 1973, s. 79–83.
- Chorążyczewski W., Pacevič A., Roszak S., 2015, *Egodokumenty. Tradycje historiograficzne i perspektywy badawcze*, Toruń.
- Cieślak A. J., 1997, *Prasa w okupowanym Lwowie*, „Dzieje najnowsze”, Rocznik XXIX, 1997, z. 3, s. 171–177.
- Domostawski Z., 2009, *Mój Lwów. Pamiętnik czasu wojny. Lwów po latach*, Jelenia Góra.
- Draus J., 2007, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków.
- Draus J., 2005, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1939–1944*, PAU, *Prace Komisji Historii Nauki*, t. 7, 2005, s. 105–128.
- Fulbrook M., Rublack U., 2010, *In Relation, The Social Self and Ego-documents*, „German History”, t. 28, nr 3, 2010, s. 263–272.
- Hnatiuk O., 2015, *Odwaga i strach*, Warszawa.
- Howes C., *Life writing*, <https://oxfordre.com/literature/display/10.1093/acrefore/9780190201098.001.0001/acrefore-9780190201098-e-1146>, dostęp: 6.10.2023
- Jasińska K., Bilostocky, S., Kmet V., 2019, *Mortui vivunt. Przez Lwów i Wrocław szlakiem zbrodni na Wzgórzach Wuleckich*, Wrocław.
- Klonder A., 2017, *Egodokumenty. Tradycje historiograficzne i perspektywy badawcze*, red. Waldemar Chorążyczewski, Artydas Pačevicius, Stanisław Roszak, [w:] „Kwartalnik Historii Kultury Manualnej”, Rok XLV, nr 1, Warszawa 2017, s. 200.

- Kotarba Cz., 2012, *Prawda o Boyu* [w:] S. Franczak, J. Kabaj, J. Nowak (red.), *Tadeusz Żeleński Boy. 70. rocznica śmierci. Materiały z konferencji*, Kraków 2012, s. 55–66.
- Longchamps de Bérier ks. prof. F., *Śmierć lwowskich profesorów. Zabicie ich dzieci i wnuków. Symbol uniwersalny*, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/ks-prof-franciszek-longchamps-de-berier-smierc-lwowskich-profesorow/>, dostęp: 11.10.2023.
- Maligranda L., Prytuła J., 2017, *Uniwersytet we Lwowie w latach 1939–1941. Matematyka, fizyka i astronomia*, „Wiadomości Matematyczne”, nr 53, 2017, s. 303–329.
- Markiewicz H., 2001, *Boy-Żeleński*, Wrocław.
- Niedźwiedź J., 2022, *Kaznodzieja, lider i ghostwriter. Notatniki Michała Woyniłłowicza (1671–1683) jako egodokumenty*, [w:] A. Biedrzycka, P. Bukowiec, I. Węgrzyn (red.) *Pogranicze czyli polskość: księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Romanowskiemu*, Kraków 2022, s. 369–395.
- Perreault J., 2003, *Egodocuments and History: Autobiographical Writing in its Social Context since the Middle Ages by Rudolf Dekker [Recenzja]*, *Biography*, t. 26, nr 3, 2003, s. 467–468.
- Piekarski I., 2007, „Czerwony” reporter i publicysta „wolnej” Polski. Julian Strykowski: epizod lwowsko-moskiewski i jego warszawskie reperkusje, „Pamiętnik Literacki” XCVII, 2007, z. 3, s. 197–216.
- Proust M., 1974, *W poszukiwaniu straconego czasu, W stronę Swanna*, przeł. T. Żeleński (Boy), Warszawa.
- Redzik A., 2006, *Szkic z dziejów szkolnictwa wyższego we Lwowie*, „Niepodległość i Pamięć”, 2006, nr 13/3, s. 93–109.
- Redzik A. (red.) 2015, *Academia Militans, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Kraków. Sterkowicz S., 1974, *Tadeusz Boy-Żeleński. Lekarz, pisarz, społecznik*, Warszawa.
- Sudoł A., 2000, *Stalin wobec Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej (jesień 1939)*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy”, „Studia Historyczne” 2000, z. 6, s. 53–127.
- Turek W., 1992, *List do Redakcji „Zeszytów Historycznych”*, [w:] B. Winklowa, *Boy we Lwowie 1939–1941*, Warszawa 1992, s. 131–132.
- Winklowa B., 1992, *Boy we Lwowie 1939–1941*, Warszawa.
- Winklowa B., 1967, *Tadeusz Żeleński (Boy). Twórczość i życie*, Warszawa.
- Wiśniewski Z., 2007, *Skąd się brali doktorzy? (2)*, „Gazeta Lekarska”, nr 12, 2007, s. 34.
- Żeleński W., 1974, *Odpowiedzialność za mord profesorów lwowskich*, „Wiadomości”, nr 17, 1974, s. 1.
- Żeleński W., 1975, *Podróże profesorów lwowskich do Moskwy w r. 1940*, „Wiadomości”, nr 23, 1975, s. 4.
- Żeleński W., 1987, *Listy do redakcji*, „Kultura”, nr 7, 1987, s. 221–222.
- Żeleński-Boy T., 1956, *Pański Kraków*, [w:] tegoż, *Pisma*, t. 2, *Znaszli ten kraj*, Warszawa 1956, s. 31.
- Żeleński-Boy T., 1926, *Godzina w krainie duchów*, [w:] tegoż, *Brewerie*, Warszawa 1926, s. 7–18.

Spis ilustracji

- Ryc. 1. Teczka osobowa Tadeusza Boya-Żeleńskiego ze zbiorów Archiwum Uniwersyteckiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki we Lwowie, sygnatury: Фонд р-119, опис 1, Ед. хр. 19; Ф. р-119, оп. 1, Ед. хр. 19.
- Ryc. 2. Osobowa karta ewidencyjna T. Boya-Żeleńskiego.
- Ryc. 3. Praca wykonywana od początku zatrudnienia (przebieg kariery zawodowej T. Boya-Żeleńskiego).
- Ryc. 4. Znajomość języków obcych i języków narodów ZSRR.
- Ryc. 5. Curriculum vitae T. Boya-Żeleńskiego.
- Ryc. 6. Druga strona życiorysu Boya-Żeleńskiego i odpis legitymacji PAL nr 15.
- Ryc. 7. Załącznik z „Biblioteką Boya”.
- Ryc. 8. Dokument w języku rosyjskim podpisany przez profesorów: K. Studyńskiego i J. Polańskiego.
- Ryc. 9. Książeczka pracownicza profesora T. Boya-Żeleńskiego.
- Ryc. 10. Książeczka pracownicza T. Boya-Żeleńskiego (okładka).
- Ryc. 11. Książeczka pracownicza T. Boya-Żeleńskiego (pierwsza strona).
- Ryc. 12. Książeczka pracownicza T. Boya-Żeleńskiego (informacje o zatrudnieniu).
- Ryc. 13. Książeczka pracownicza T. Boya-Żeleńskiego (informacje o nagrodach).
- Ryc. 14. Decyzja Rektora o zatrudnieniu T. Boya-Żeleńskiego na stanowisku profesora z pensją 1000 rubli (§ 1) z dniem 22 listopada 1939.